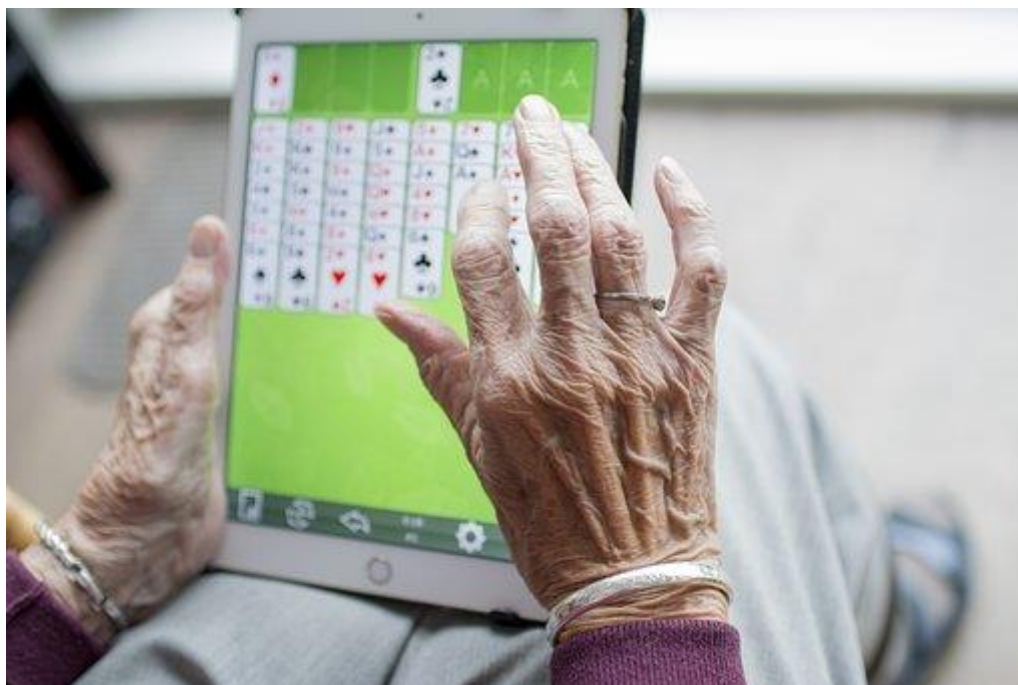

DIGITALISERING UTIFRÅN ETT REGIONALT STRATEGISKT BEHOV

RAPPORTBILAGA MED UTBYGGD ANALYS

Sweco Society tackar för förtroendet att genomföra arbetet med att kartlägga en framtida regional testbädd åt Region Örebro län. Sweco har genomfört en enkätundersökning, gjort ett antal intervjuer samt workshoppar på plats för att på så sätt erhålla en uppfattning om vilka förutsättningar kommunerna har för att delta i en framtida testbädd. Utöver det har Sweco gett ett förslag till struktur, finansiering och organisation för en gemensam regional testbädd. Denna rapport är en fördjupning som fokuserar på regionens behov av en samlad strategi för att möta framtidens vård- och äldreomsorg. Rapporten är ett resultat av Swecos analys av en behovsinventering hos nio av Region Örebro läns tolv kommuner. Den föreliggande rapporten är resultatet av de intervjuer, enkätsvar, samtal och workshoppar Sweco genomförde under hösten 2019.

Sweco – Europas ledande konsultföretag inom hållbar samhällsutveckling. Med 15 000 samhällsutvecklare inom olika discipliner visar vi morgondagens lösningar och bidrar de globala hållbarhetsmålen.

INNEHÅLL

1. INLEDNING.....	3
1.1 Metod och disposition	6
2. WEBBUNDERSÖKNING ANGÅENDE TESTBÄDDAR I KOMMUNERNA	10
2.1 Resultat.....	10
2.2 Samverkan mellan olika aktörer och socialförvaltningen.....	11
2.3 Digitalisering och teknik.....	13
2.4 Utmaningarna generellt inom socialförvaltningen.....	13
2.5 Om testbäddens utmaningar.....	14
3. INTERVJUER & WORKSHOPPAR: RESULTAT OCH ANALYS.....	16
3.1 Strategi & omvärldsbevakning.....	17
3.2 Teknikoptimism och teknikpessimism.....	18
3.3 Hur bor äldre och funktionsnedsatta i kommunen dag?.....	19
4. PERSONALBRIST OCH NYA YRKEN	20
4.1 Framtidens personal.....	20
4.2 Teknisk personal.....	21
4.3 Hur skall människor lockas till vård- och omsorgsycket?.....	22
4.4 Ökat krav på kulturell kompetens.....	23
5. SAMVERKAN	24
6. SAMMANFATTNING	26
7. SWECOS REKOMMENDATIONER	27

1. INLEDNING

Under hösten 2019 genomförde Sweco en kartläggning av ett antal kommuners utmaningar och förutsättningar att delta i en regional testbädd. Kartläggningen bestod av två delar varav den första handlade om att kartlägga intresset för att ingå i en regional testbädd. Kartläggningens andra del handlade om att ta fram ett förslag på struktur, finansiering och organisation för en regional testbädd i samverkan.

Inledningsvis skickade Sweco ut en enkät. Av 18 möjliga respondenter svarade 13. Därefter genomfördes intervjuer med nyckelpersoner i de olika kommunerna. Sammantaget intervjuades 12 personer i olika ledande befattningar. Kompletterande intervjuer genomfördes i efterhand med personer som kunde tillföra utredningen intressanta kunskaper och perspektiv. När intervjuerna var genomförda låg den insamlade kunskapen till grund för en serie workshoppar som genomfördes på plats i kommunerna. Sweco besökte 6 av de 9 kommuner som ingick i undersökningen. Sammantaget medverkade runt 60 personer på workshopparna.

Resultatet av enkätundersökningen visade att kommunerna saknar specialistkompetens inom en rad områden som är kopplade till välfärdsteknik. Det finns ett intresse för förändringsarbete och samverkan och majoriteten av kommunerna beskriver att samarbetet med universitet och högskolor är önskvärt och att det behövs en kontaktperson mellan kommunerna och forskningen för att möjliggöra detta. Kommunerna upplever att det saknas en tydlig strategi och mål för digitalisering. De farhågor som kommunerna såg med en medverkan i en framtida regional testbädd handlade om att kostanden skulle bli för höga i relation till vinsten eller effekten av medverkan. Sweco uppfattar att farhågan var kopplad till en föreställning om att kommunerna tillsammans skulle finansiera den eventuella testbädden.

Resultatet av intervjuerna och de workshoppar som Sweco genomförde visade att kommunerna saknar en tydlig strategi och omvärldsbevakning när det gäller frågor om e-hälsa och digital teknik. Majoriteten av kommunerna uppger att de kommer att saknas personal i framtiden. Det gäller särskilt sjuksköterskor och teknisk personal. Resultatet från såväl enkäten, intervjuerna och workshopparna visar att kommunerna ser samverkan som ett sätt att lösa framtidens vård- och omsorgsutmaningar.

Swecos rekommendation var att ett samarbete med en regional testbädd kan hjälpa kommunerna med sin önskan att i större utsträckning än idag digitalisera vård- och omsorgsarbetet. Swecos förslag var att kommunen utser ett digitaliseringsombud. Det kan i sin tur leda till ett samarbete mellan testbädden och näringslivet för att lösa kommunernas utmaning. Det kan leda till att universitetet eller någon annan aktör i det nätverk som testbädden arbetat upp kan bistå med hjälp om det gäller något av de områden som rapporten identifierat som centrala. Digitaliseringsombudet bidrar till att testbäddens arbete blir behovsstyrt. Rollen som digitaliseringsombud inbegriper också:

- Att ingå i ett nätverk där tolv andra digitaliseringsombud kan samordna och diskutera regionens utmaningar från ett kommunalt perspektiv.
- Möjlighet att samordna test samt producera och sprida kunskap om produktvärderingen till andra kommuner.
- Genom digitaliseringsombudet kan entreprenörer och företag testa system och produkter i kommunerna.

- Ombuden kan genom testbäddens upprättade kontakter med universitet upprätta samarbete med forskare som kan utvärdera de system och produkter som kommunerna implementerar.

För att testbädden skall implementeras krävs en tydlig politiska vilja vilket manifesteras genom tillsättningen av ett digitaliseringsombud med ett tydligt mandat att driva framtidsfrågor inom området.

En nationell utmaning

Ett tal som ofta förekommer i texter som närmar sig frågan om framtidens vård, omsorg och digitalisering är 225 000. Siffran står för det antal personer man tror kommer att fattas i branschen i Sverige 2030. Det är hundra tusen fler än antalet personer som beräknas bo i Örebro 2025. Det är ogripbart. Dessutom tyder mycket på att siffran behöver revideras för att inbegripa ytterligare yrkeskategorier. Det behövs sannolikt fler än 225 000 för att hantera framtidens vård och omsorg. I samband med att Sweco genomfört utvärderingar av projekt som sysslar med kompetensförsörjning, bostadsfrågor, digitaliseringsfrågor och testverksamhet har det framkommit att siffran inte inkluderar den tekniska personal som skall installera och underhålla de digitala lösningar som tas fram. Siffran inkluderar inte heller IT-personal, vilket inte är samma yrkeskategori som de som installerar och underhåller teknik. Utöver det saknas såväl administrativ personal som den kategori som skall utbilda medarbetare och brukare i hur digital teknik fungerar.

Hur hamnade vi här? Situationen har en sammansatt historia som går tillbaka åtminstone till andra världskriget och den babyboom som blev resultatet av fred och framtidstro. Det är inte bara, men i mångt och mycket den gruppen som inom de närmaste åren behöver ytterligare vårdinsatser. Samtidigt som fyrtioalsterna framlevt sina liv har Sverige förändrats på många sätt. Ett industripräglad land har förändrats till vad man ibland beskriver med hjälp av begreppet tjänstesamhälle. Sociologer beskriver samtiden som senmodern eller post-industriell. Det är ett samhälle som i steg förvandlats från det jordbrukssamhälle som Sverige var fram till slutet av 1800-talet till ett industrisamhälle. På bara några årtionden tömdes landsbygden på människor som flyttade till städer. Just nu befinner vi oss i en andra urbaniseringstrend där städer runt om i Sverige tappar unga till framför allt några större städer i Sverige eller andra metropoler runt om i världen. Den förändringen har betydelse för hur vårdsektorn utvecklas.

En aspekt av urbaniseringen är att unga i allt större utsträckning väljer att läsa på universitet och högskola. Det leder till att framför allt unga kvinnor lämnar mindre städer till förmån för de platser där de kan utbilda sig. Vård- och omsorgsycket har en lång tradition av att vara en kvinnodominerad bransch, en tradition som fortfarande lever kvar. Det leder till att det på många mindre orter råder stor brist på arbetskraft.

Men kan inte de unga män som bor kvar i den mindre orten arbeta i vård- och omsorgssektorn? Sannolikheten för att de kommer att bryta traditionen är förmodligen inte alltför stor, eftersom arbetskraftsbristen inte bara gäller vård- och omsorgssektorn. Sweco har under de senaste åren utvärderat World Skills Sweden, det stora samarbetet med Landsorganisationen (LO), Svenskt Näringsliv och regeringen för att locka unga till yrkesutbildningar. Utredningen konstaterar att det saknas arbetskraft till över åttio yrken vilket inkluderar en rad manskodade yrken som elektriker, snickare, och maskinoperatörer. Analysen visar också att det saknas arbetskraft till många av de yrken som är nödvändiga för att digitaliseringen skall kunna genomföras rent praktiskt. Det finns

alltför få i de yrkeskategorier som krävs för att installera och underhålla de digitaliseringslösningar som tas fram i de testbäddar som finns runt om i landet.

Att flertalet äldre i kommunerna bor hemma så länge som det är möjligt har betydelse för digitaliseringslösningarna på en mängd olika sätt. Kostnaderna för installation av digitala system runt om i hundratusentals svenska småhus kommer att bli höga. Husen är inte heller anpassade för vare sig digital teknik eller andra hjälpmedel.

När det gäller digitalisering tenderar samtalet att handla om teknik. Ibland robotar, sensorer eller kameror. Men sällan om installatörer eller utbildning. Än mer sällan talas det om samverkan och strategi.

Varför går digitaliseringens så långsamt?

RISE tog 2017 fram en rapport till Socialstyrelsen baserad på intervjuer med tjugo kommuner där man undersökte varför digitaliseringen går så långsamt. Rapporten visade brist på kompetens kring e-hälsa och välfärdstjänster, framförallt i de mindre kommunerna. Det fanns också brist på pengar för införande samt en osäkerhet och rädsla kring införandet av välfärdstjänster. Därtill fanns frågor om juridik, lönsamhet, etiska frågor, vilka tjänster som finns att upphandla, hur en kravspecifikation ska se ut och så vidare. Rapporten visade att många kommuner saknar struktur och kännedom om hur man kan arbeta med införande av välfärdsteknologi och e-hälsa.

En annan slutsats var att det är ineffektivt att varje kommun ska driva digitaliseringsfrågan själva. För de mindre kommunerna är det inte resursmässigt eller ekonomiskt hållbart att starta och driva detta på egen hand. Behovet av nya innovativa lösningar och testmöjligheter i verkliga förhållanden är omfattande. Genom utökad samverkan kan kommunernas resurser användas effektivt för att öka hastigheten i införande av välfärdsteknik.

Rapporten visar också att kommunerna står inför stora ekonomiska utmaningar på grund av den demografiska utvecklingen med allt fler äldre samt stora svårigheter att rekrytera och kompetensutveckla medarbetarna. Nya arbetssätt kopplade till välfärdsteknologi kan förskjuta behovet av insatser och möjliggöra kvarboende i ordinärt boende, ökad självständighet och delaktighet.

2016 tog regeringen tillsammans med Sveriges kommuner och landsting fram Vision e-hälsa 2025. Visionen slår fast att Sverige skall vara bäst i världen på att använda digitaliseringens och e-hälsans möjligheter i syfte att underlätta för människor att uppnå en god och jämlik hälsa och välfärd samt utveckla och stärka egna resurser för ökad självständighet och delaktighet i samhällslivet.¹ Hur rustade var kommunerna i Örebro län för att nå målet om att bli världsledande på digital teknik?

Regionala utmaningar

Under 2017 och 2018 genomförde samtliga kommuner i Örebro län en LIKA-värdering, ett självvärderingsverktyg som är framtaget för att stödja kommunerna för en fortsatt digitalisering. Självvärderingen visade bister när det gäller ledning, kompetens och användning inom samtliga kommuner i länet.

¹ För den som vill veta mer om vision 2025 kan titta närmare på Visionens insatsområden på www.ehalsa2025.se

Vidare visade LIKA-värderingen att det var långt kvar till visionen om att bli bäst på att använda digitaliseringens och e-hälsans möjligheter för äldreomsorgen och för funktionsnedsatta. Takten måste ökas avsevärt. Befolkningen i regionen blir snabbt äldre samtidigt som personaltillgången minskar. För att möta den utmaningen behöver såväl kommunerna som regionen initiera en samverkansstruktur som tar tillvara den kunskap som finns i regionen och genom samarbete sprida goda exempel och idéer för att möta framtidens utmaningar.

Alfred Nobel Science Park och Örebro kommun driver sedan 2017 Testbädd äldre och funktionsnedsatta. Testbäddens syfte är att främja utveckling och implementering av lösningar och innovationer som bidrar till äldres och funktionsnedsattas möjligheter till trygghet, självständighet och delaktighet. Testbädden har ett uppdrag att involvera regionens övriga kommuner i arbetet med en fortsatt digitalisering. Eftersom kommunerna skiljer sig åt när det gäller storlek, organisering, resurser och kompetens är ett första steg i ledet för ett framtida samarbete en förstudie.

Rapportens syfte

Syftet med den föreliggande rapporten är att fokusera på kommunernas strategiska behov. Under arbetet med kartläggningen av kommunernas utmaningar och förutsättningar att delta i en regional testbädd kom enkätsvaren och diskussionerna i samband med intervjuerna och särskilt i samband med de workshoppar som Sweco genomförde att handla om strategi.

1.1 METOD OCH DISPOSITION

Inledningsvis skickade Sweco ut en enkät, därefter genomfördes ett större antal intervjuer med nyckelpersoner i de olika kommunerna. Kompletterande intervjuer genomfördes i efterhand med personer som kunde tillföra utredningen intressanta kunskaper och perspektiv. Urvalet av dessa personer kan enklast beskrivas med hjälp av snöbollseffekten: att en intervjuperson tipsade om en annan som kunde vara behjälplig att svara på Swecos frågor. När intervjuerna var genomförda låg den insamlade kunskapen till grund för en serie workshoppar som genomfördes på plats i kommunerna.

Det empiriskt insamlade materialet har analyserats med hjälp av en del teoretiska bidrag, framför allt hämtade från organisationsvetenskap men också en del sociologisk och socialpsykologisk litteratur. Sweco har också genomfört en benchmarkingstudie av ett antal relevanta digitaliseringsprojekt som varit av intresse för utredningen. Slutligen, för en möjliggöra en framtidsplanering, har Sweco fördjupat sig i litteratur som behandlar hur samhället kommer att påverkas av den digitalisering som genomförs.

Enkäten

Enkätundersökningen genomfördes i syfte att kartlägga vilka förutsättningar de olika kommunerna har för att medverka i en gemensam regional testbädd.

De som valdes ut som respondenter bedömdes ha viktiga kunskaper om sin kommun som var av vikt för att få fram en detaljerad bild av förutsättningarna för att kunna medverka i en eventuell regional testbädd. Respondenterna bestod i huvudsak av socialchefer och andra nyckelpersoner inom kommunen som bedömdes ha förkunskaper om välfärdsteknologi och dess tillämpning. Som

insamlingsmetod valdes en elektronisk enkät på internet med utskick i mejlform. Insamlingsmetoden valdes på följande grunder:

- Mejladresser fanns tillgängliga.
- Resurseffektiv insamling.
- Möjlighet att styra respondenten till frågor som de bedömdes kunna svara på utifrån inledande frågor (selektionsfrågor).

Av Örebro läns tolv kommuner ingick nio och de var:

- Askersunds kommun
- Degerfors kommun
- Hallsbergs kommun
- Hällefors kommun
- Karlskoga kommun
- Laxå kommun
- Lekebergs kommun
- Ljusnarsbergs kommun
- Örebro kommun

Av 18 möjliga respondenter var det 13 som svarade. Det ger en svarsfrekvens på 72 procent. Av kommunerna svarade minst en från varje kommun så alla kommuner är representerade. Det var dock bara fyra kommuner där båda kontaktpersonerna svarade. Det var endast i en kommun som socialchefen inte svarade. Av kontakterna som ingick i ett nätverk inom e-hälsa var det fem av nio kontaktpersoner i de svarande kommunerna som svarade.

Frågorna utarbetades i samverkan mellan Sweco och Region Örebro län. Ett inledande missivbrev togs fram som grund för mejltexten. Frågorna handlade i huvudsak om:

- Vilka personella resurser finns inom upphandling, rekrytering av kompetenser inom välfärdsteknik samt om det generella intresset i kommunen för förändringsarbete.
- Samverkan inom IT- och näringslivsavdelningarna inom kommunen. Samverkan mellan kommunen och externa aktörer som högskolor och universitet.
- Kommunens arbete med digitalisering och teknik.
- Farhågor och behov som en testbädd eventuellt kan mötas av i framtiden.

Intervjuerna

Sweco genomförde intervjuer med representanter från sex av nio kommuner. I några fall representerades kommunerna av två personer varav den ena var medicinskt ansvarig sjuksköterska. Sweco har utöver dessa intervjuer fört samtal med ett antal personer som idag driver framgångsrika testbäddar och större digitaliseringsprojekt för att genom dem få en bättre bild av vad som fungerat bra och mindre bra i samband med implementering. Några av dessa personer är involverade i projekt som MODIG och Go-DigIT, två större ESF-projekt i Göteborg. Utöver projektledare för digitaliseringsprojekt har Sweco intervjuat företrädare för fastighetsbranschen i Örebro och forskare vid universitetet i Örebro med koppling till den befintliga testbädden äldre och funktionsnedsatta. Det rör sig om ett tiotal personer som tillfrågats i form av experter.

Själva intervjuerna karakteriserades av samtal snarare än dess extrema motsats förhöret. Syftet var att förstå hur de olika representanterna resonerade och uppfattade den nuvarande situationen och framtiden. Intervjuerna utgick från en på förhand bestämd intervjuguide där samtalet rörde sig kring följande punkter:

- Idag,
- organisering,
- samverkan och
- framtiden.

Under respektive rubrik ställde Sweco fördjupande frågor med syfte att förstå respektive kommuns struktur och utmaningar. Syftet med intervjuerna var också att se vilka förutsättningar kommunerna har för att delta i ett regionalt samarbete.

Workshoppar

Sweco besökte sex av de nio kommuner som ursprungligen vara tänkta att ingå i undersökningen. Sweco påminde de tre kommuner som valde att inte genomföra en workshop om att möjligheten fanns. Men av olika anledningar valde tre kommuner att inte delta. Emellertid uppfattar Sweco att de kommuner som deltog bidragit med omfattande material och att de tillsammans kunde ge en bra bild av hur kommunerna i regionen står rustade inför den digitalisering som de själva uppfattar som nödvändig. Sammantaget deltog ungefär femtio personer i de sex workshoppar som Sweco genomförde runt om i regionen.

Sweco genomförde workshoppar utifrån modellen scenario och processkartläggning. Modellen har tagits fram av Sweco och syftar till att illustrera den process som måste till för att lösa ett problem. Modellen har ett antal steg som inleds med en kort föreläsning där Swecos företrädare berättar om vad som hänt, vad som händer och vad vi kan förvänta oss hända på digitaliseringsområdet i förhållande till den ökande andelen äldre och gruppen funktionshindrade. Det var i detta fall en kort föreläsning som samlade ihop kunskap om digitalisering, äldreomsorg, framtidens arbetsmarknad och förväntad arbetskraftstillång. Därefter delade Sweco ut ett specialskrivet scenario där varje kommun fick att antal problem att lösa.

Det scenario som varje kommun fick till sig var dels skrivet utifrån den kunskap som hämtats in från enkäten, dels de genomförda intervjuerna. I samtliga fall utgick scenariot från en relativt nära framtid: 2029. Problembilderna skiljde sig åt något från kommun till kommun. Men för många handlade det om att gruppen över åttio år ökade, samtidigt som tillgången till personal minskade. Kommunerna hade i regel sparkrav på sig och det saknades kunskap om både digital teknik i ledningsgrupperna och bland medarbetare. När Sweco skrev dessa scenarion var det med framtiden i sikte. Men vid fler än ett tillfälle konstaterade deltagarna på workshopen att det scenario som ritats upp stämde skrämmande väl med en betydligt närmare samtid.

När genomläsningen av scenariot var klart skulle de olika grupperna om tre till fyra personer definiera ett problem och därefter en lösning. När flera mindre problematiker kunde samlas till ett huvudsakligt problem gällde det att komma fram till en lösning. När den i sin tur var satt skulle gruppen arbeta sig igenom några olika delar för att till slut komma fram till en handlingsplan som de presenterade för de andra grupperna. Endast i undantagsfall kom grupperna fram till samma

problemformulering. Emellertid kom lösningarna att landa i en relativt gemensam föreställning om organisering.

2. WEBBUNDERSÖKNING ANGÅENDE TESTBÄDDAR I KOMMUNERNA

2.1 RESULTAT

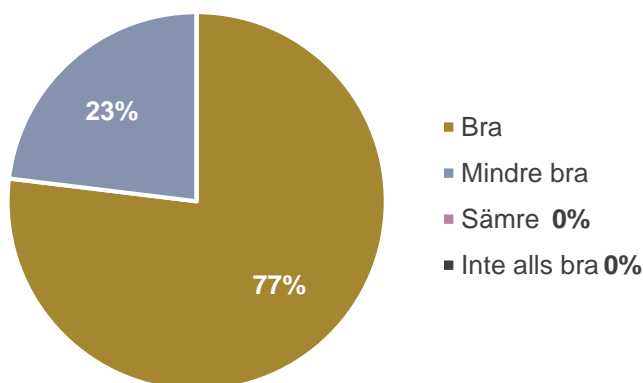
I det följande presenteras undersökningens resultat. Det redovisas i huvudsak för totalen men någon särredovisning kan förekomma där det har varit lämpligt och informativt för undersökningens huvudsyfte. Antalet personer som besvarade enkäten var arton. Personerna utgör de respondenter som har den samlade överblicken när det gäller kommunernas arbete med digitaliseringsfrågor.

Personella resurser

Av de som svarat angav 92 procent att de inte har specialistkompetens inom området välfärdsteknik för upphandling och 69 procent angav att de inte har ansvariga för utvecklingsarbete gällande välfärdsteknik inom kommunen. Det var dessutom 77 procent som angav att kommunen inte rekryterar kompetenser inom digitalisering och välfärdsteknik. Av de som svarade att de rekryterar kompetenser angav ingen att det var svårt eller mycket svårt att rekrytera kompetenser inom digitalisering och välfärdsteknik. Samma personer uppgav att om kompetensen rekryteras så är det ofta på deltid.

Sweco konstaterar att kommunerna vare sig har eller söker personal som skall arbeta specifikt med digitaliseringsfrågor i kommunerna. Med tanke på kommunernas arbete med LIKA-utvärderingen och RISE:s rapport som pekar på nödvändigheten att öka tempot är det oroväckande att så få kommuner arbetar aktivt för att möta den framtid de själva beskriver som bekymmersam, särskilt när det gäller kunskap och strategiska beslut i frågan.

Diagram 1. Upplevelsen av intresset för förändringsarbete inom kommunen

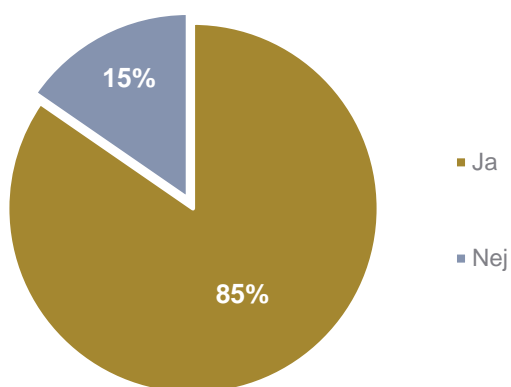
Hela 77 procent upplever att intresset var bra för förändringsarbete inom kommunen. Ingen svarade att det var inte bra. Den relativt höga siffran pekar på att kommunerna är vana att arbeta med förändringar. Den kartläggning som Sweco genomfört pekar på att kommunerna har ett omfattande

förändringsarbete framför sig när det gäller omställningen till ett allt mer digitaliserat omsorgsarbete.

2.2 SAMVERKAN MELLAN OLIKA AKTÖRER OCH SOCIALFÖRVALTNINGEN

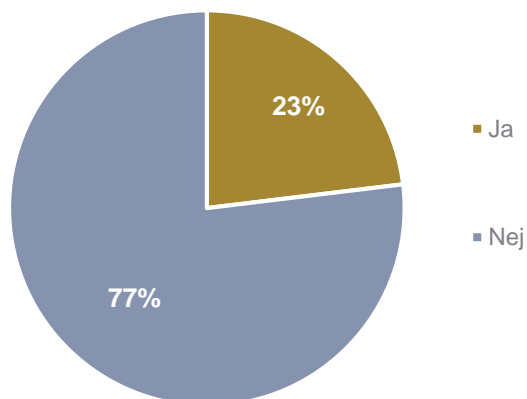
Det var en större andel som tyckte att stöd och samverkan fungerar bra eller väldigt bra med IT-avdelningen jämfört med näringslivsavdelningen. Det var dock 38 procent som inte kunde svara på frågan om samverkan med näringslivsavdelningen vilket har påverkat den sammanlagda bedömningen. I den regionala utvecklingsstrategin (RUS) påtalas att näringsliv och entreprenörskap är prioriterade områden tillsammans med en rad andra som innovationskraft och specialisering. Det är områden som i sin tur kräver ett tätt samarbete mellan näringsliv, innovatörer och entreprenörer.

Diagram 2. Erfarenhet av samverkan mellan socialförvaltningen och universitet/högskolor

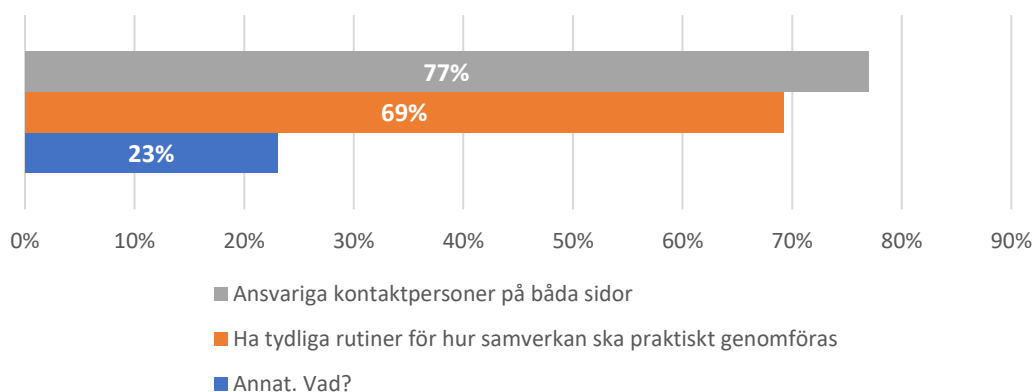
En klar majoritet anger att det finns erfarenhet av samverkan mellan socialförvaltningen och universitet/högskolor, hela 91 procent anger också att det finns en god samverkan. Bland de som svarade att det inte finns en samverkan var det hälften som önskade en samverkan mellan socialförvaltning och universitet/högskola. Sweco uppfattar den höga siffran om samverkan mellan socialförvaltningen och universitet/högskola som intressant i enkätsvaren. I samband med intervjuerna och när Sweco genomförde workshoppar var de få som angav att de samarbetade med universitetet eller högskolan. Tvärt om uppfattades det som en brist och flera personer trodde att de sannolikt gick miste om en hel del kunskap på grund av att de inte samarbetar. Sweco tolkar enkätsvaren som att svaranden uppfattar svaret som betydligt mer generellt än som ett samarbete mellan de delar av universitetet som specialiserat sig på äldre frågor. En analys som förstärks genom nästkommande enkätsvar.

Diagram 3. Finns det ett resultat av samverkan mellan socialförvaltningen och universitet/högskolor som ni i kommunen vill lyfta fram?

Det framkom dock klart att det inte fanns något resultat av samverkan mellan socialförvaltningen och universitet/högskolor som man ville lyfta fram. Det var 77 procent av de svarande som angav att det inte fanns något resultat av samverkan som man ville lyfta fram.

Diagram 4. Hur skulle ni vilja utveckla en samverkan mellan socialförvaltningen och universitet/högskolor? Flera svar möjliga

På frågan om hur man skulle vilja utveckla en samverkan mellan socialförvaltningen och universitet/högskolor var det 77 procent som svarade att det bör finnas ansvariga kontaktpersoner hos respektive aktör. Tydliga rutiner för hur samverkan ska genomföras lyftes också fram i hög grad med 69 procent svarande. Bland de som svarade annat var det "ämnesråd" och att behovet får avgöra från gång till gång som lyftes fram.

När det gäller samverkan mellan socialförvaltningen och näringslivet var det ett liknande resultat som kom fram som för samverkan med universitet och högskolor. Det var dock en klart mindre andel som angav att samverkan var god mellan socialförvaltningen och näringslivet än den andel som uppgav att samverkan var god mellan socialförvaltningen och universitet/högskolor.

Det var 45 procent som svarade att samverkan var god med näringslivet jämfört med 91 procent som angav att den var god med universitet/högskolor.

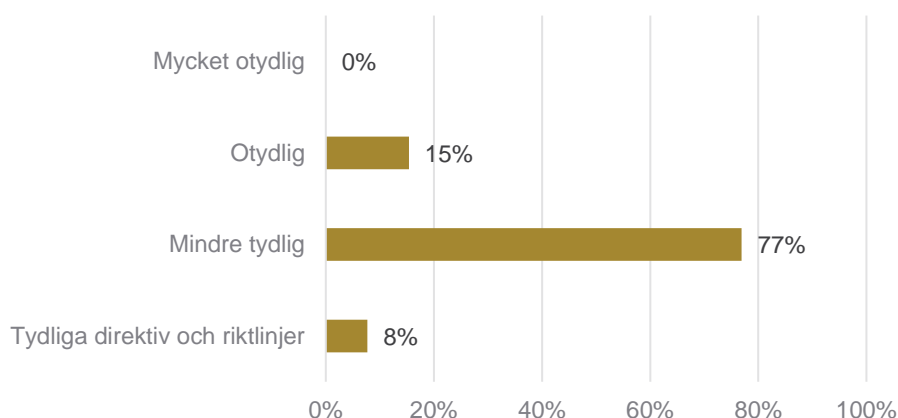
Det var en något större andel, 85 procent jämfört med 77 procent för universitet/högskolor som angav att det inte fanns något exempel på samverkan att lyfta fram mellan socialförvaltningen och näringslivet.

Även när det gällde hur man skulle vilja utveckla samverkan mellan socialförvaltningen och näringslivet var det kontaktpersoner på respektive sida som lyftes fram som viktigast.

2.3 DIGITALISERING OCH TEKNIK

Bland de svarande kommunernas respondenter var det 58 procent som angav att det inte finns en kommunövergripande strategi och mål för digitalisering.

Diagram 5. Upplevelsen av den politiska viljan/inställningen till digitalisering i kommunen

Ingen av respondenterna upplevde att den politiska viljan/inställningen till digitalisering i kommunen var mycket otydlig. Samtidigt var det bara 8 procent som upplevde att det fanns tydliga direktiv och riktlinjer för den politiska viljan/intresset för digitalisering i kommunen.

2.4 UTMANINGARNA GENERELLT INOM SOCIALFÖRVALTNINGEN

Av respondenterna var det 92 procent som svarade att det finns andra pågående utvecklingsarbeten inom socialförvaltningen.

I de aktuella kommunerna finns det pågående utvecklingsarbeten som enligt kommentarerna var inriktade mot effektivisering genom digitalisering av olika tjänster. Det var tjänster som "läkemedelsrobot", "kameratillsyn" och "digitalisering av försörjningsstödsansökningar".

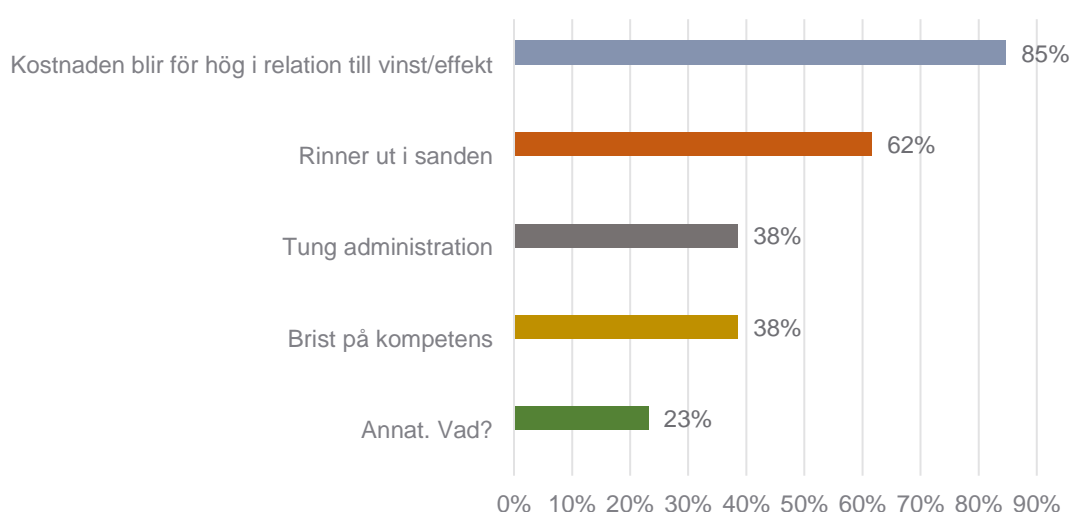
Enligt kommentarerna såg man framförallt utmaningar inom området teknik/infrastruktur som berörde kompetens och tidsåtgång.

På frågan om vilka de största utmaningarna är i framtiden inom Socialförvaltningens verksamheter förutom ekonomi och personalrekrytering, lyfte man fram områden som kvalitet, rättssäkerhet och integration mellan digitala system.

2.5 OM TESTBÄDDENS UTMANINGAR

I enkäten ställdes också frågor om vilka farhågor och behov som fanns inför en eventuell medverkan i testbädden. Respondenterna lyfte bland annat fram ”trygghetsskapande teknik” och hjälp med finansiering av införande av digital teknik inom området, som behov som testbädden kan möta i framtiden.

Diagram 6. Vilka farhågor finns med att medverka i testbädden? Flera svar möjliga

Enligt kommunerna finns det en del farhågor och risker med en medverkan i testbädden. Det som flest lyfte fram var att kostnaden skulle bli för hög i relation till vinsten av införd teknik. Av respondenterna var det 85 procent som svarade det alternativet. Det svarsalternativ med lägst andel svarande, 23 procent, var farhågor som till exempel ”syfte och mål inte tydliggjort från början” och ”avancerad drift”.

Att så många kommuner hade farhågor om att kostnaden skulle bli för hög beror sannolikt på att enkäten inte angav en organisationsplan. Swecos uppfattning är att kommunerna spontant föreställde sig en finansiering där kommunerna antingen gick in med en ägarandel eller att ägarskapet fördelades procentuellt efter kommunstorlek eller liknande. I samband med intervjuerna och i synnerhet i samband med de workshoppar som Sweco genomförde handlade diskussionerna uteslutande om fördelarna med samverkan mellan kommunerna när det gäller frågor som rör digitalisering. Sweco tar också hänsyn till kommunernas farhågor i förslaget till organisering och finansiering av den regionala testbädden.

När respondenterna fick beskriva sina förväntningar på medverkan i en testbädd lyftes följande fram:

”Få del av andras utveckling, att vi göra det tillsammans i länet, utbyta erfarenheter, få tips och hjälp med omvärldsbevakning, piloter”

”Att få vara med och testa olika välfärdstekniker. Tryggöra omsorgstagare inför ev. införande av olika välfärdsteknik”

”Modet att våga prova nytt. Ökad kunskap om tekniska möjligheter. Bättre/kvalitativare införanden av välfärdsteknik.”

”Underlätta, stödja införande av välfärdsteknik och att det kan erhållas kompetens från regionen.”

”Genom tekniska lösningar ökat medbestämmande samt att medborgarna får möjligheten bo längre i sina hem.”

”Nytänk inom omsorgen av personer med funktionsnedsättning och äldreomsorg. Ta tillvara ny kunskap på nya sätt. Effektivisera rutinjobb som ex beställningar av tvätt, sjukvårdsmaterial och dylikt.”

3. INTERVJUER & WORKSHOPPAR: RESULTAT OCH ANALYS

Sweco väljer att presentera och analysera svaren från såväl intervjuerna som workshopparna tillsammans. Presentationen är en blandning av de resonerande svar som respondenterna gav och resonemang från Swecos analytiker.

”Vi måste ha en omvärldsbevakning av detta, vi har fullt upp med vardagssaker. Det går så fort. Jag önskar att vi hade en övergripande digitaliseringstjänst En strateg, som kan hålla koll på vad som händer.”

Sweco inledde intervjuerna och workshopparna med att be om en kortare beskrivning av informantens position i kommunen. På samma sätt fick workshopdeltagarna presentera sig själva. Det visade sig vara en på alla sätt kompetent grupp som täckte in samtliga av de ansvarsområden som uppdragets frågeställningar hade ambitionen att besvara. Det var chefer på flera nivåer och i olika delar av kommunerna. I några fall var samma person ansvarig för flera områden samtidigt. Ett stort antal hade arbetat med IT och digitaliseringsfrågor i många år. Flera av de medverkande satt också med i olika nätverk, både regionala och i vissa fall nationella där frågor rörande digitalisering fanns på agendan.

Digitalisering är framtiden

I samtliga kommuner fanns en föreställning om att digitalisering var ofrånkomligt och den enda möjliga vägen att gå för att klara framtidens utmaningar inom framförallt äldreomsorgen. Det fanns också en gemensam frustration över att det inte händer så mycket som man önskar. I några av kommunerna konstaterades att politikerna dröjde med att prioritera frågan. Som någon beskrev det var det i första hand lågt hängande frukter som prioriterades. Exempel på sådana är digitala lås eller att använda en Ipad istället för att anteckna på papper. Samma person påpekade att det inte är samma sak som att ställa om till att arbeta digitalt. Att införa ett fåtal digitala verktyg kan till och med ställa till det på så sätt att anställda tvingas dubbelarbeta. När det inte finns täckning för att anteckna digitalt tvingas man först skriva ner på papper och därefter skriva in sina noteringar en gång till när man kommit till en plats där det finns möjlighet att koppla upp sig.

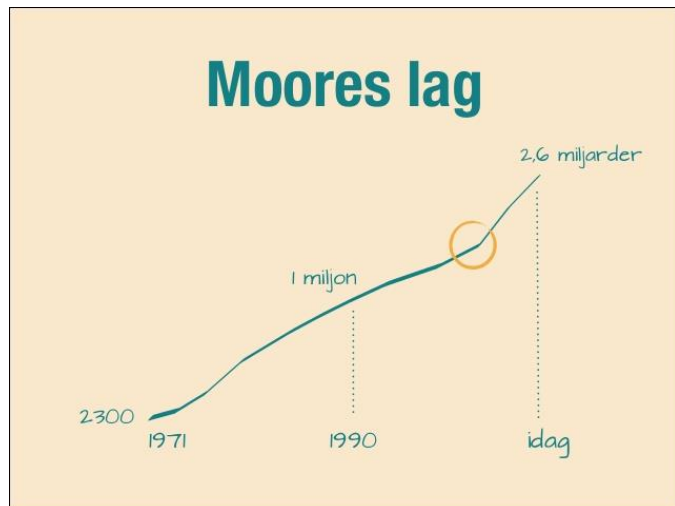
Det Sweco kommer fram till efter att ha processat svaren är att uppfattningen bland de intervjuade är att digitaliseringen är oundviklig. I samband med intervjuer och workshopparna räknade många kommuner upp en rad olika digitala verktyg som användes. Trots det upplevde många osäkerhet inför en digital omställning. Exakt vad osäkerheten består i skiljer sig lite åt mellan de olika kommunerna. Men för de flesta handlade det om att man inte vill köpa in system som visar sig vara utdaterade när de väl kommer igång. Vilket är en osäkerhet kommunerna har fog för.

Moores lag

Skall man tro författarna till *Den andra maskinåldern* kommer digitaliseringsomställningen att gå än fortare om några år. I boken refererar de till Moores Lag. Den lyder: "Komplexiteten på minimal komponentkostnad har i praktiken ökat i en takt som innebär en fördubbling från år till år..."

Lagen handlar i korthet om att man kunnat köpa dubbelt så mycket datorkraft för samma antal kronor från 1980, 1981, 1982 och så vidare. Idag är en vanlig telefon lika eller mer kraftfull än vad en dator var i början av 1980-talet. En dator som hade lika mycket kapacitet som en telefon var ungefär lika stor som en trerumslägenhet. Det har hänt en hel del.

Poängen är att det går fort, och att utvecklingen är exponentiell. Brytpunkten som är inringad markerar när digitaliseringen verkligen tog fart i samhället. Det är en utvecklingskurva som liknar andra innovationer som vi dag ser som självklara. När ångturbinen kom tog det rätt lång tid för den att etablera sig. Den krävde en samhällsomställning som i Sverige innebar att bygga fabriker och att människor skulle flytta från landsbygden till de städer fabriker fanns. Men när den omställningen var genomförd gick det fort.

Man kan förutse att samma effekt kommer att gälla för välfärdstekniken. Egentligen har resan redan börjat. Idag representeras förändringen av läkemedelsrobotar, ipads och digitala lås. Men i allt snabbare takt kommer andra saker att införas. Då gäller det att man gör rätt. I synnerhet gäller det att olika system kan prata med varandra, att de inte försvårar arbetet. Det är också viktigt att ta hänsyn till frågor som rör integritet, avtal och upphandling. Och för att det skall bli rätt krävs att det finns en strategi och en plan.

3.1 STRATEGI & OMVÄRLDSBEVAKNING

"Det saknas helt enkelt en övergripande strategi i vår kommun."

"Det måste finnas en IT-ansvarig som har koll på vad som händer."

"Vi behöver kartlägga."

De två inledande citaten visar tydligt att det finns en önskan om en bättre omvärldsbevakning. Bland såväl de intervjuade som bland deltagarna i workshopparna fanns det några som kommit i kontakt med testbädden i Örebro genom att de besökt Ängens forsknings- och innovationslägenhet. Det var också några som besökt mässor och konferenser som handlat om framtidens äldreomsorg. Men trots att man aktivt sökte kunskap fanns en önskan om en bättre uppdatering på vad som finns där ute.

När Sweco lyssnade till de många grupper som samtalade om framtiden i samband med workshopparna kom ordet strategi upp med jämna mellanrum. Det var framför allt avsaknaden av strategi som diskuterades.

Sammantaget beskriver såväl intervjuerna som workshopparna att vård- och omsorgsarbetet är ansträngt på flera plan. Det saknas personal, det är ett arbete som redan idag kräver en enorm insats för att fungera. Det gäller att förhålla sig till lagkrav och bestämmelser samt att lösa ständigt nya problem. Det är helt enkelt svårt för en mindre kommun att sätta sig ner för att skapa en långsiktig strategi.

I samband med workshopparna diskuterade flera grupper att det borde vara en fråga för riksdag och regering. Flera nämnde Sveriges kommuner och regioner (SKR) och därefter regionen. Någon nämnde också DIGG (Myndigheten för digital förvaltning) och att myndigheten borde ta ett större ansvar för digital utveckling. "Kommunerna klarar helt enkelt inte av det själva".

3.2 TEKNIKOPTIMISM OCH TEKNIKPESSIMISM

Såväl intervjuerna som arbetet med workshopparna visar att det finns en gemensam förståelse om att tekniken behövs, att den är nödvändig. Men därefter finns ett glapp mellan *vad* och *hur*.

Bland det intervjuade och i samband med workshopparna saknades inte idéer på vad som skulle vara bra digitala hjälpmedel. Allt från specifika robotar till olika programvaror nämndes. Överlag fann Sweco att det finns en teknikoptimism hos deltagarna. Det fanns en grundmurad föreställning om att digital teknik måste integreras i verksamheten. Anledningarna stavas främst personalbrist men också att framtidens brukare förväntar sig digitala lösningar.

På samma sätt som många var inne på att tekniken måste in i verksamheterna beskrevs samtidigt en utbredd teknikpessimism. Den kom sig främst av de erfarenheter som många hade av att arbeta med digitala lösningar. Det kunde gälla allt från problem med vissa program och prylar till att det saknas uppkoppling. I flera fall tog man upp att personalen idag jobbade med dubbla system. De använde både papper och telefonen för att anteckna, och det förekom även att anställda kvitterade ut nyckel varje gång de skulle ut för platsbesök eftersom de inte litade på att systemen fungerade.

Framförallt i samband med workshopparna framkom att pessimismen fanns hos personalen i något större utsträckning än hos ledande funktioner. Swecos bedömning är att det sannolikt beror på att det är personalen som upptäcker hur och på vilket sätt ett system är känsligt eller helt enkelt inte fungerar som det var tänkt.

Vi flera tillfällen kom frågor som rörde etik upp i samband med såväl intervjuer som workshoppar. Samtalen handlade bland annat om ensamhet, något som kan öka om digitalisering innebär färre fysiska besök. Det fanns också farhågor när det gäller tillsyn och att digitala system på olika sätt inkräktar på den personliga integriteten.

När Sweco lyssnade till de många gruppernas samtal i samband med workshopparna fanns också en grundläggande (och begriplig) skepsis bland personal som grundar sig i en rädsla att tekniken skall ersätta mänsklig arbetskraft. Med en sådan förståelse av digitalisering är fullt förståeligt att göra motstånd mot införande av digitala verktyg och arbetsätt. För att ändra en sådan föreställning är en klar, tydlig och kommunicerad strategi nödvändig.

3.3 HUR BOR ÄLDRE OCH FUNKTIONSNEDSÄTTA I KOMMUNEN DAG?

Sweco intresserade sig för hur äldre och funktionsnedsatta bor i de olika kommunerna. Det är intressant med tanke på att mycket av den digitala tekniken måste installeras i hemmen. Det kräver stabilt internet och det kräver också personal som kan göra dessa installationer.

I samband med denna fråga var det också intressant att se hur kommunerna arbetar med verksamheter och service när det gäller hjälpmedel av olika slag. Finns det en plats eller en central dit kommuninvånare kan vända sig för att få hjälp, testa olika produkter eller bara se vad som erbjuds för att de skall klara sig bättre hemma? Det visar sig att kommunerna saknar en sådan funktion. Det är inte samma sak som att det inte finns hjälpmedel, men de introduceras på annat sätt, exempelvis via en terapeut.

I en av kommunerna har det funnits en funktion dit äldre och människor med funktionshinder kunnat söka sig för att få hjälp med IT-frågor. Det har varit ett samarbete där nyanlända kunnat fungera som teknisk hjälp samtidigt som de fått träna sig på att tala svenska. Verksamheten har varit framgångsrik på många sätt. Mötet i sig har varit bra för alla parter.

Att bo hemma är normen

När Sweco frågar hur de äldre bor i de olika kommunerna är svaret att majoriteten bor hemma. Det innebär i sin tur att digitala (och andra typer av) hjälpmedel behöver installeras i tusentals hem runt om i regionen de närmaste åren. Det innebär också att en del av framtidens äldre inte kan få samma vård eftersom de saknar den nödvändiga uppkopplingshastighet som krävs för att olika digitala hjälpmedel skall fungera.

För många av de kommuner Sweco talade med är det långa avstånd mellan hushållen på landsbygden. Det ställer till det redan idag. Mycket tid går åt till transporter då två personer måste besöka en äldre, ibland flera gånger per dag.

Det finns ett antal serviceboenden och det byggs också en del äldre- eller seniorbostäder. I några av kommunerna är just äldreboenden något som prioriterats.

Sammantaget kan man säga att det finns tillräckligt med boende idag, men att situationen sannolikt kommer att förändras då den större gruppen som idag är mellan sextio och åttio (vilket statistiken pekar på) får ett ökat vårdbehov ett par år efter de fyllt åttio. Möjligheten att bo kvar hemma bygger på en viss mobilitet och att personen är frisk mentalt. I samband med att någon insjuknar i åldersdemens eller drabbas av en fallolycka kan möjligheten att bo hemma förändras över en natt.

4. PERSONALBRIST OCH NYA YRKEN

Sweco ville veta mer om hur kommunerna tänker om framtiden när det gäller arbetskraft. Sverige har som helhet en åldrade befolkning. Det verkar som de som lever idag blir allt äldre (det gäller särskilt männen) och många kommer behöva ett omfattande stöd från det offentliga. I enkäten som genomförts med kommunerna framkommer samma mönster som för resten av landet. När det gäller demografin svarar samtliga kommuner att de kommer att ha en hög andel äldre de närmaste tioåren. I några fall svarar kommunen att de redan idag ligger över riksgenomsnittet när det gäller äldre.

4.1 FRAMTIDENS PERSONAL

Den som följer debatten om framtidens digitalisering konstaterar att allt fler bor hemma i hela Sverige. Det innebär att det kommer behövas personal som besöker äldre och funktionshindrade i hemmen. Sannolikt kommer den tekniska utvecklingen medföra en del digitala lösningar som möjliggör vård och omsorg på distans. Men det kommer även i framtiden att behövas personal, både personal som utför medicinsk behandling och personal som tar hand om de tekniska lösningar som kommer med ett allt mer digitalt samhälle.

Ett traditionellt kvinnoyrke

Mot bakgrunden att det blir allt fler äldre ställde Sweco frågor om framtidens personaltillgång såväl i samband med intervjuerna som i arbetet med workshopparna. När det gäller sjuksköterskor ser flera kommuner redan idag att det blir allt svårare att rekrytera. De andra kommunerna beskriver att det ser ganska mörkt ut om bara några år när det gäller rekrytering. Några kommuner erbjuder allt fler att arbeta heltid. I andra fall tar man bort vikarier för att på så sätt minska kostnader. Men trots dessa åtgärder ser många att det kommer att fattas personal.

Kvinnorna flyttar

I en historisk kontext har Vård och omsorg traditionellt varit ett kvinnoyrke. För många av de mindre kommunerna ställer det till problem då de unga kvinnor som tidigare sökt sig till dessa yrken idag väljer att utbilda sig till helt andra saker. De utbildar sig i universitetsstäder, och i många fall återvänder de inte till sin hemkommun.

Framtiden är här

I samband med intervjuerna beskrev några av kommunerna att det framtidsscenario som Sweco beskrivit ovan redan gäller. Det märks särskilt under sommartid, då det kan vara närmast omöjligt att rekrytera personal för att täcka semesterledigheten. Sannolikt kommer samma sak att ske över hela året i framtiden.

Under intervjuerna framgick det att många fick "trolla med knäna". Det handlade om att organisera sig litet annorlunda. I vissa fall klarade man sommaren genom att ensamkommande flyktingar kunde arbeta, i ett annat fall kunde de unga kvinnor som pluggade i någon av alla universitetsstäder ta ett extrajobb medan de var hemma under sommaren. Men att situationen var ohållbar i längden, det var tydligt för majoriteten av kommunerna.

Kompetensflykt

När Sweco samtalade med kommunföreträdarna i samband med workshopparna framkom att det finns en del bekymmer när det gäller personalens kompetens. I regel varierar kompetensen bland de anställda, och ju svårare det är att nyrekrytera desto svårare blir det också att behålla personal med lång erfarenhet. Vissa får ett informellt ledarskap som de inte alltid uppmärksammas för. Det kan leda till missnöje och att de till sist väljer att sluta. Det är lätt för den som kan sitt jobb att hitta en annan arbetsgivare.

Flera intervjuade lyfter också konkurrens från privata vårdgivare som ett hinder för att rekrytera och behålla kompetens. Den grupp som är tyngst att vårda, både vad gäller faktiska arbetsinsatser och investeringar är inte den grupp som den privata sidan prioriterar. Det är samtidigt den del i vårdkedjan som också behöver kompetent personal. Om de slutar står många kommuner inför ett stort problem.

4.2 TEKNISK PERSONAL

Eftersom digitaliseringen innebär en hel rad installationer och inte minst underhåll av teknik frågade Sweco frågor om beredskapen när det gäller så kallad teknisk personal. Svaren visade att om det var brist när det gällde vård- och omsorgspersonal så var det än värre när det gäller denna yrkesgrupp. För flera av kommunerna fanns den inte. Redan idag har flera kommuner brist på personal som kan installera och underhålla den teknik som köps in. I några fall bygger hela systemet på att det är en eller ett par teknikintresserade personer som gör hela jobbet.

IT- magiker

När Sweco genomförde workshoppar runt om i regionen var det i några fall en IT-ansvarig med. Just denna kategori uppfattas av många som magiker. De ska fixa allt. Tyvärr är gruppen ofta missuppfattad. Som en av workshopdeltagarna så elegant beskrev det:

–"Vi ser endast till att vägarna fungerar. Vi gör så att trafiken flyter. Men vi tar inte hand om själva bilarna".

Vad den IT-ansvarige syftar på är att det är nätet som är ansvaret, inte de produkter som andra installerar. Det var uppenbart en nyhet för den grupp som satt runt den IT-ansvarige i samband med den aktuella workshoppen.

I samband med intervjuerna framkom att kommunikationen med IT många gånger brister. "Vi talar inte samma språk, de lyssnar inte". Det kommer sig sannolikt av att man inte talar om samma sak, och att det finns orimliga föreställningar om vad en IT-avdelning gör och skall göra.

"IT-Uska"

Det står helt klart att det saknas yrkesgrupper i förhållande till den kommande digitaliseringen. I samband med en intervju nämndes ordet IT-Uska. I de enkäter som Sweco skickade ut nämns ansvariga kontaktpersoner som ett sätt att samordna digitaliseringsverksamheten. Då gäller det

samverkan mellan kommunerna och högskolan/universitetet. I samband med workshopparna återkommer förslag på samverkanspersoner som på olika sätt kan koppla samman verksamheter. Sammantaget önskar sig såväl chefer som medarbetare en tillförordnad person med ett tydligt uppdrag att arbeta med digitalisering i kommunen och att samma person har ett samverkansuppdrag med andra kommuner och en framtida regional testbädd.

4.3 HUR SKALL MÄNNISKOR LOCKAS TILL VÅRD- OCH OMSORGSYRKET?

Att göra yrket attraktivt

Det är helt uppenbart att det råder personalbrist inom de befintliga yrken som idag samlas under paraplybegreppet vård- och omsorg. Det fattas också personal inom de yrken som måste till för att en utbyggd digitalisering skall bli verklighet och fungera. Det innebär också att det måste finnas personal inom en rad yrken som kan sägas vara kringyrken, som elektriker, kockar, lärare.

För att unga och andra skall söka sig till vård och omsorg och inte något annat av alla de yrken som också saknar arbetskraft i framtiden måste yrket göras attraktivt. Vad är då ett attraktivt yrke?

När Sweco samtalar med de medverkande personerna i samband med workshopparna framgår att det inte nödvändigtvis är lön som är den avgörande faktorn. Det är andra saker som kommer högre upp på listan över det som gör ett yrke attraktivt. En sak är god arbetsmiljö, bra arbetskamrater och att yrket känns meningsfullt. Och i den meningen är vård- och omsorg ett av de yrken som har detta inbyggt i systemet. Det är ett på många sätt socialt yrke, och det kanske man glömmet bort. Det är ett arbete som sätter människan i centrum.

Någon uttrycker det som att det sannolikt är den aspekten som hela tiden måste vara i centrum för den som ska arbeta inom detta yrke i framtiden. Därmed är det viktigt att de digitala lösningarna skall främja det sociala snarare än tvärt om. Sweco konstaterar att det inte sällan diskussionen går åt andra hållet och handlar om hur teknisk ska ersätta det sociala. Det finns inte särskilt mycket som talar för att teknik kommer att ersätta mellanmänskliga möten. Istället kommer vi att vara sociala på annat sätt. Något mer via skärmar, men fortfarande är det sociala mötet det som gör yrket intressant för många.

”Tekniken måste framställas som positiv i förhållande till yrket. Idag är det snarare en fråga om att effektivisera eller att digital teknik skall ersätta personal.”

Arbetsdifferentiering

Ett sätt att lösa problemet med personalbrist stavas arbetsdifferentiering. Ordet och idén framfördes under såväl intervjuer som i samband med workshopparna som Sweco genomförde med de berörda kommunerna. Det är en benämning som syftar till att den idag allkunniga undersköterskan kompletteras med ytterligare en personalkategori. Det är en grupp som i första hand sysslar med städning och de mer rutinartade arbetsuppgifter som idag utförs av undersköterskor och sjuksköterskor. Därmed efterlyser de initierade inte mindre än två nya personalkategorier för att lösa personalproblemet. Dels en It-uska och dels en grupp som gör de ”enklare uppgifterna” som några uttryckte det. Man kan dock fråga sig hur denna grupp ska kunna utföra sitt arbete utan digital kunskap. Som Moores lag dikterar kommer de digitala lösningarna att bli allt vanligare och det

kommer sannolikt att gå väldigt fort. Den personal som skall göra de "enkla jobben" måste också behärska en rad tekniska hjälpmedel för att kunna utföra sitt arbete.

När Sweco frågade litet närmare vilken denna grupp är blev svaret nyanlända som idag står långt från arbetsmarknaden. Några argumenterade att arbete i vården var ett sätt för denna grupp att komma in på arbetsmarknaden. Det är tveksamt om det på ett enkelt sätt är möjligt att skapa nya roller med enkla arbetsuppgifter. Det är fortfarande så att man måste förstå hur en rad tekniska hjälpmedel fungerar och hur arbetet måste dokumenteras. Själva arbetet i människors hem kräver såväl teknisk kunskap som språkkunskap.

4.4 ÖKAT KRAV PÅ KULTURELL KOMPETENS

Under samtalen i samband med några av workshopparna framgår att det att den personal som ska arbeta i framtidens vård- och äldreomsorg behöver en betydligt större kompetens vad gäller språkkunskaper än vad som är fallet idag. Det hänger samman med den förändrade befolkningsstrukturen som förändrat Sverige sedan 1960-talet fram till idag. I en av kommunerna finns ett äldreboende för finsktalande redan idag. Och det kommer sannolikt att behövas fler äldreboenden med andra arbetsspråk än svenska.

Sweco konstaterar att det från och med 2030 kommer att tillkomma en rad brukargrupper som inte har svenska som modersmål inom omsorgen. Det är grupper som har olika förhållningssätt till mat, musik, helgdagar och andra sociala aktiviteter. För att möta dessa grupper krävs en högre grad av kulturell kompetens vad gäller språk, kunskap om religion, mat och så vidare. Idag vårdas till stor del en relativt homogen grupp äldre som delar ungefär samma kulturella värderingar, men det kommer att förändras och det måste kommunerna möta på något sätt.

5. SAMVERKAN

”Alla kan inte göra allt.”

”Det måste högt upp i beslutandeleden.”

”Teknik finns det en uppsjö av. Tekniken. Det är inte problemet, hur ska vi nyttja tekniken till och hur ska vi ändra vårt arbetssätt”.

”Hur mycket kan personalen ta till sig?”.

Sammantaget är samarbete något som samtliga kommuner uppfattar som helt nödvändigt. Och de samarbetar i en rad olika projekt och konstellationer redan idag. Det kan handla om allt från gemensamma lönekontor till IT-support. Av de intervjuade var de flesta också medlemmar i olika chefsnätverk och regionala och nationella samarbeten på olika områden.

Samtliga kommuner beskrev det som att de gillar samverkan och att det är helt nödvändigt för att klara ekonomin, men också att det finns andra fördelar som att man inte behöver komma på alla lösningar själv; att det finns lärdomar att dra och inte minst är det ekonomiskt smartare att göra gemensamma inköp. Man drar nytta av varandras erfarenheter.

Samverkan med näringslivet

Det som många tog upp var att de inte hade en vana av att samverka med näringslivet, inte heller så mycket med forskning eller närmare bestämt högskola eller universitet. Det var något som vissa företrädare beskrev som en brist eftersom det sannolikt pågår forskning som kommunerna inte har kännedom om.

Det var ingen av de intervjuade personerna som nämnde ett enskilt företag eller varumärke när Sweco frågade om samarbeten mellan kommunerna och näringsliv. När samarbeten kom upp handlade det om fastighetsbolag som ägde de fastigheter där kommunen bedrev omsorg. Och i dessa fall handlade det tyvärr allt för ofta om svårigheter att kommunicera. Ett exempel på det kunde vara avsaknad av accesspunkter eller liknande. Fastighetsägaren uppfattade att det fanns tillräckligt, med det gjorde inte medarbetare.

När Sweco talade med ett av de fastighetsbolag som är inblandade i byggandet av äldreboenden framkom att samarbetet kunde utvecklas betydligt. Fastighetsägaren beskrev själv hur exempelvis upphandlingsavtal skulle kunna se annorlunda ut än vad de gör idag. Det kunde vara lättare för en kommun att specificera vilken typ av vård som ska bedrivas på en enhet och att fastighetsbolaget därefter ser till att det är möjligt. Om ett fastighetsbolag driver ett antal enheter är de i regel bättre uppdaterade på vilken teknik som är lämplig för att nå upp till den standard som kommunen vill ha. De har också bättre förutsättningar än kommunerna att upprätta leasingavtal med vårdleverantörer.

Utbildning

När det gäller samverkan kom frågan om utbildning upp som en central punkt i diskussionerna i samband med workshopparna. Det som diskuterades var utbildning av personal inom vård och omsorg, och hur de ska tillgång till den digitala kompetens som krävs för att möjliggöra implementering av nya digitala lösningar. När ett nytt system sätts in måste personalen utbildas. Och

det räcker inte med ett tillfälle. Det är stor omsättning på personalen, vilket innebär att samma utbildning måste göras flera gånger. Här finns goda möjligheter till samverkan.

Sweco uppfattar att kommunernas redan positiva inställning till samverkan kan utnyttjas för att bygga upp en utbildningsstruktur där kommunerna delar på utbildningsbördan. En möjlig modell skulle kunna vara att de olika kommunerna ansvarar för olika utbildningar när det gäller gemensamma system. Det bygger i sin tur på att produkter och system är gemensamma.

Avtals- och upphandlingssamverkan

En av de frågor som kom upp under workshopparna handlar om samverkan kring avtal. På samma sätt som för utbildningar finns det en uppenbar fördel om flera av kommunerna kan gå samman för att göra en större upphandling. Det är lättare att ställa krav, och det är lättare att få större och mer etablerade aktörer intresserade av ett samarbete.

När en samlad grupp kommuner gör en större upphandling kommer det också leda till att kommunerna i större utsträckning blir beställare av tjänster som de uppfattar behövs. Idag vittnar många om att de befinner sig i händerna på de leverantörer som erbjuder olika välfärdslösningar.

I regel upprättar kommuner avtal som sträcker sig över ett antal år. Det kan hända mycket under en kort tid när det gäller välfärdsteknik. Att upphandla tillgång till lösningar, upprätta leasingavtal eller avtal av mer tillfällig karaktär kräver kunskap. Det kan vara lättare att ställa krav på en utförare när det är ett större antal kommuner som är inblandade i ett uppköp. Detta är bara några av de fördelar som diskuterades i samband med workshopparna.

Utvärdering

Flera av workshopdeltagarna kom in på att få eller nästan ingen av de verksamheter som igångsatts utvärderas på ett bra sätt. Det finns mängder av data och möjliga analyser som inte görs eftersom det saknas resurser.

Utvärderingsarbetet skulle förenklas genom en gemensam och mer övergripande strategi. En utvärdering ger beslutsunderlag för det framtida arbetet. Rekommendationer från en extern utvärderare kan också väga tungt i politiska processer. Här finns möjlighet att samverka med universitetet och återigen är det en av de saker en framtida testbädd skulle kunna arbeta med.

6. SAMMANFATTNING

Rapporten inleddes med en genomgång av såväl det nationella som regionala läget med avseende på digitalisering av framtidens vård- och omsorg. Slutsatsen var att det går allt för sakta, vilket gäller för Sverige som helhet och för kommunerna i Region Örebro län.

Den inledande webbenkäten visade att kommunerna saknar specialistkompetens. De deltagande kommunerna ställer sig positiva till förändringsarbete och samverkan. När det gäller den politiska viljan och inställning till digitalisering i kommunen uppfattar en klar majoritet att det är otydligt. Den främsta utmaningen är personalrekrytering och den stora farhågan med en regional medverkan i en testbädd handlar om att kostnaden blir för hög i relation till vinsten eller effekten.

Intervjuerna visade att kommunerna har en samlad uppfattning att om att digitalisering är den enda möjliga vägen att gå för att klara framtidens utmaningar inom framförallt äldreomsorgen. För att gå i den riktningen saknar kommunerna en tydlig strategi. Det är svårt för en enskild kommun att hålla koll på alla innovationer och vilka system som är bäst för tillfället och framåt. Det leder i många fall till att man avvaktar, vilket är rimligt med tanke på vilka stora investeringar det handlar om.

Intervjuerna visar också att det finns såväl en påtaglig teknikoptimism som en utbredd teknikpessimism. Optimismen finns i regel bland de ledande befattningarna, pessimismen är vanligare bland den grupp som använder de digitala lösningarna. Det beror på att vissa digitala lösningar tenderar att krångla när det saknas uppkoppling, vilket leder till dubbelarbete. Det är rimligt att vara skeptisk om du har en föreställning som säger att ditt arbete kommer att ersättas den dag digitaliseringen implementeras fullt ut.

Sweco intresserade sig för hur de äldre och funktionsnedsatta bor i regionen. Normen är att man skall bo hemma så länge det är möjligt. Det leder i sin tur till att de framtida digitala lösningarna behöver installeras, underhållas, bytas ut och flyttas av en personalkategori som inte finns. Det saknas installatörer och det saknas teknisk kunskap hos den ordinarie personalen om systemen av någon anledning trasslar.

Förutom teknisk personal är uppfattningen bland flera av kommunerna att det inom en inte alltför avlägsen framtid kommer att vara personalbrist. Det gäller en rad yrkeskategorier inom vård- och omsorgsyrfena. Särskilt gäller det sjuksköterskor. De lösningar som diskuterades var olika sätt att göra yrket mer attraktivt samt olika former av arbetsdifferentiering. Med arbetsdifferentiering avses att vissa enklare delar av arbetet kan utföras av personer med kortare utbildning. Det handlar om att frångå den modell där undersköterskan skall vara allkunnig.

Sammantaget innebär den ökande digitaliseringen att det behövs fler personer inom vården. Det behövs fler installatörer och digitalt kunnig sjukvårdspersonal. Det behövs därmed nya utbildningar och samarbeten för att klara av omställningen till en mer digitaliserad vård- och omsorg. Swecos förslag har i de rapporter som togs fram i samband med förstudien kommit fram till att kommuner bör tillsätta ett digitaliseringsombud som genom ett samarbete med en regional testbädd kan möta den omställning som kommunerna påbörjat, vilket är en omställning som sannolikt kommer att gå allt snabbare i och med allt fler digitala lösningar introduceras inom vården.

7. SWECOS REKOMMENDATIONER

Sweco uppfattar ett behov där ett regionalt samarbete med en testbädd kan hjälpa kommunerna i sin strävan efter att göra rätt prioriteringar i arbetet med att digitalisera vård och omsorgsarbetet.

Genom Swecos kartläggning framgår att det måste vara tydligt vad det är för fördelar med ett eventuellt framtida samarbete med en regional testbädd. Det måste gagna kommunen på ett tydligt sätt. Ur det omfattande material som Sweco samlade in under hösten har några centrala punkter identifierats som centrala för kommunernas möjlighet att tillhandahålla vård och omsorg för sina kommuninnevånare. De var:

- Strategi & omvärldsanalys
- Inköp, avtals- och upphandlingssamverkan
- Juridik och etik
- Test och utvärdering
- Utbildning och IT-kunskap
- Politisk vilja

Swecos bedömning är att det finns ett samlat intresse från regionens kommuner att delta i en regional testbädd. Det var ingen av de medverkade kommunerna som gav en annan signal. Då är frågan på vilket sätt kommunerna kan samverka i testbädden. I samband med intervjuer och samtal med företrädare för kommunerna framkom att det finns ett behov av en koordinerad funktion som kan agera som en länk mellan testbädden och kommunen. I enkäten beskrev funktionen som ansvarig kontaktperson. I samtalen med medarbetare runt om i regionen nämndes funktionen som IT-uska eller IT-syrra. Idag saknas en sådan funktion och i flera fall leder det till att det arbete och den kunskap som finns i den befintliga testbädden inte når ut till kommunerna.

Det är viktigt att den person som fungerar som kommunens koordinator är placerad i en position som medför att hen har en överblick av kommunens arbete. Redan idag finns ett etablerat kommunalt nätverk som arbetar på uppdrag av socialcheferna för att stödja utvecklingen inom område hälsa och välfärdsteknologi med syfte att uppnå målen i Vision e-hälsa 2025. Sweco föreslår att kommunerna antingen utvidgar tjänsten som redan finns i detta nätverk för att också inbegripa den koordineringstjänst som blir en länk mellan kommunen och den regionala testbädden. Alternativt kan kommunen utse en ny tjänst som har rollen som koordinator. Det är oavsett viktigt att personen har ett klart mandat och möjlighet att ägna sig åt sin tjänst minst en dag i veckan av sin arbetstid. I vissa kommuner kan tjänsten behöva utökas beroende på kommunens egen målsättning och ambition.

Digitaliseringsombud

Den koordinator som Sweco föreslår kan beskrivas med hjälp av titeln digitaliseringsombud. Det är en person som genom sin position i kommunen har möjlighet att göra en inventering av de behov som finns. Därefter är det möjligt att genom testbädden erhålla kunskap om en lösning. Genom inventeringen får testbädden samtidigt kunskap om vilka frågor som kommunerna brottas med. Det kan i sin tur leda till ett samarbete mellan testbädden och näringslivet för att lösa kommunernas utmaning. Det kan leda till att universitetet eller någon annan aktör i det nätverk som testbädden arbetat upp kan bistå med hjälp om det gäller något av de områden som rapporten identifierat som

centrala. Digitaliseringsombudet bidrar till att testbäddens arbete blir behovsstyrt. Rollen som digitaliseringsombud kan inbegripas också:

- Att ingå i ett nätverk där tolv andra digitaliseringsombud kan samordna och diskutera regionens utmaningar från ett kommunalt perspektiv.
- Möjlighet att samordna test av att producera och sprida kunskap om produktutvärderingen till andra kommuner.
- Genom digitaliseringsombudet kan entreprenörer och företag testa system och produkter i kommunerna.
- Ombuden kan genom testbäddens upprättade kontakter med universitet, Ängen Research & innovation upprätta samarbete med forskare som kan utvärdera de system och produkter som kommunerna implementerar.

IT-ambassadör

Digitaliseringsombudet behöver i de flesta kommuner kompletteras med vad Sweco benämner som en eller ett antal IT-ambassadörer. Det är en person, eller personer som befinner sig i den kommunala verksamheten. Det är sannolikt redan befintliga medarbetare som får ett utökat uppdrag att vara kommunens koordinatörer gentemot digitaliseringsombudet. Det gör att digitaliseringsombudet kan erhålla kunskap om hur vissa digitala lösningar fungerar, vilken utbildning som kan vara relevant. Ambassadören kan fungera som en lokal utbildare på programvaror och hur vissa system fungerar. I en större kommun kan det finnas flera ambassadörer som ansvarar för olika system. Dessa två funktioner medför att testbäddens kunskap når hela vägen ner i de kommunala organisationerna. Och samtidigt erhåller testbädden kunskap om vad som händer i kommunerna och hur de lokala behoven ser ut. Det är sannolikt nödvändigt för att de digitala lösningarna ska kunna implementeras.

Sammanfattningsvis föreslår Sweco två roller för en hållbar utveckling. Det är två roller som syftar till att få fart på digitaliseringsarbetet i kommunerna genom ett regionalt samarbete.

Politisk vilja

En testbädd är en plattform som samlar den kunskap som är relevant för att lösa kommunernas ”problem” när det gäller utveckling av välfärdsteknologi som gynnar individen, samhället och näringslivet i Örebro län. En testbädd är inte statisk utan anpassar sig för att företag, akademi och andra organisationer kan samverka vid utveckling, test och införande av nya produkter, tjänster, processer eller organisatoriska lösningar inom utvalda områden.

För att en regional testbädd skall fungera krävs en politisk vilja. Viljan manifesteras genom tillsättning av ett digitaliseringsombud med ett tydligt mandat att driva frågan om digitaliseringen i kommunen. Det är viktigt att det är en person som har en direkt kommunikation med kommunledningen för att kunna initiera samarbeten med andra kommuner och inte minst med testbädd äldre och funktionsnedsatta.